

dogajanje z arhivi, urejal dostop do njih tam, se dogovarjal s srbskimi stranmi, kdaj bo kdo prišel, kaj bodo lahko dali na vpogled itd. Seveda potem nismo šli. Od takrat naprej pač nimamo dostopa do teh arhivov, pravzaprav od takrat nismo niti poskušali več.

Razumem, da je v teh arhivih ogromno nepreverjenih dokumentov. Kar predstavljajte si, da naletimo na dosje, ki ga je vojaška obveščevalna služba vodila o premierju Janši ali o drugih političnih bodisi iz pozicije, bodisi iz opozicije. Kaj kmalu bi politiki ali novinarji izrabili podatke za razne afere in obračunavanja. Zato mislim, da je bolje, da ti arhivi ostanejo še petdeset let nedostopni v srbskih arhivih, potem se bodo ti podatki uporabili za objektivni prikaz zgodovine.

Je pa to gradivo že zdaj dostopno posameznikom. Zadnjič je TVS predvajala primer gospoda, ki je iz Beograda pridobil dokumentacijo vojaškega sodišča, ki ga je obsodilo na zapor na Golem otoku.

Če se izkaže, da imajo posamezniki interes ...

Tako je. Če imajo posamezniki pravni interes, jim iz nekdanjih zveznih jugoslovanskih arhivov v Srbiji omogočijo vpogled oziroma kopije dokumentov. ARS ima sklenjene sporazume o sodelovanju z Vojnim arhivom v Beogradu, z Diplomatskim arhivom in z nekdanjim Arhivom Jugoslavije. S temi nekdanjimi zveznimi arhivi tudi dobro sodelujemo; glavni dogovor je, da državljanom RS odgovarjajo na njihove zahteve, če ti izkažejo pravni interes. Tu je treba javnost obvestiti o tem, da imajo možnost, da dobijo gradivo in seveda tudi odgovorjajo zanj.

Pred leti smo v naši reviji za neko osebo zapisali, da gre za nekdanjega funkcionarja SDV. Zadeva je šla na sodišče, mi smo kot dokaz navedli seznam udba.net, okrajno sodišče pa je v tem primeru presodilo, da podatki niso verodostojni, in jih ni upoštevalo. Je seznam udba.net torej neverodostojen?

Velikokrat je SDV zbirala dokumente recimo pri hišnih preiskavah in zaplembah premoženja, ko so zaplenili tudi razne uradne dokumente, listine. To so izvirne listine, ki imajo pravno veljavo. Če pa gre pri gradivu za različne sezname, evidence, razna poročila, zapisnike delavcev in sodelavcev SDV, pa je te podatke treba obravnavati kritično, ker niso preverjeni. Treba se je zavedati, da so vedno narejeni z določenim namenom in so praviloma ponarejeni.

Gre za kriva pričanja, za kriva dokazovanja, zato vedno odsvetujem študentom uporabo tovrstnega gradiva. Tako kot v partijskih dosjeih gre tudi v udbovskih za tako nepreverjene podatke, da se celo posameznik, na katerega se nanašajo, komaj prepozna v njih. Zato morajo sodišče, upravni organ in zgodovinarji te podatke kritično obravnavati.

Problem v Sloveniji je bil, da nismo pretrgali z delovanjem nekdanje SDV, tako kot se je to zgodilo v Romuniji s Securitatejem ali v Nemčiji s Stasijem.

V konkretnem primeru so podatki z udba.net nastali, kot sledi. Najprej so se podatki SDV vpisovali v ročne kartoteke. Do začetka 70. let so vodili šest ali sedem vrst kartotek v klasični obliki in vanje so vpisovali podatke iz udbovskih dosjejev o kaznivih dejanjih ipd. Potem so te podatke prenesli na računalnik, v t. i. Centralno abecedno evidenco (CAE), znano tudi kot Centralna evidenca kartotek (CEK), ki je obstajala v elektronski obliki. Podatke so zapisovali tudi na mikrofilme in magnetne trakove. Za magnetne trakove sicer ne vem, ali so sploh še uporabni, mikrofilm pa je nekdo očitno prodal Dušanu Lajovcu. Lajovic je to digitaliziral oziroma znova spravil v aktivno obliko in objavil na spletu. Vendar je pri tem, ko spraviš podatke v aktivno obliko, mogoča potvorba in tu ni torej nobenega zagotovila o pristnosti podatkov. Kot prvo, že izvirni podatki niso bili preverjeni, potem so se prepisovali iz ene kartoteke v drugo, se nato digitalizirali ... Tu bi lahko kdo samega sebe črtal s seznama ali pa koga dodal, izbrisal ali popačil določene podatke, zato ima sodišče v tem prav.

Kako pa je s tem, ko so ljudje dokazovali, da niso bili sodelavci Udbe, s tem da so od ARS pridobili potrdilo, da jih ni v evidencah. Če vemo, da vsega gradiva ni v arhivu oziroma da je bilo delno uničeno, kakšno vrednost ima tako potrdilo?

ARS še danes nima celotne CEA. Začeli smo snemati s spletne strani udba.net in prišli do črke K. Sova nam je že prej izročila posamezne dele te evidence, ki se popolnoma ujemajo z udba.net, tako da lahko trdim, da evidence ni ustvaril Lajovic ali nekdo tretji. To sem tudi takrat jasno povedal. Seveda

imamo računalniške sezname, s koliko in katerimi dosjeji razpolagamo. Gre za 74.000 dosjejev na mikrofilmu in 3.500 na papirju. Imamo seznam, na katerem lahko posameznik dobi podatek, ali imamo dosje o njem ali ne, za 40.000 oseb imamo t. i. preverke. Gre za dokument na eni ali dveh straneh, ki so ga napisali, ko je kdo kandidiral za službo, šel v tujino ali je hotel študirati kaj »spornega«, pa so ustvarili oziroma zapisali njegovo karakteristiko. Tu je še 77.000 dosjejev emigrantov, ki jih je spremljala SDV v tujini. Za približno 6.000 domobrancev pa je SDV že sredi 70. let arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja izročila dokumente kot del gradiva iz obdobja 1941–1945 in ti so prišli že leta 1992 v ARS. Na papirju je 212 tekočih metrov gradiva in to je praktično vse.

Po eni strani se mi vedno zdi, da je tega gradiva kar veliko, po drugi pa bi ga bilo lahko po moji oceni vsaj še desetkrat več glede na to, koliko je bilo uničenega komisjsko in z zapisniki. Po letu 1980 pa niti zapisnikov in podatkov o komisijah ni več. Zadnje komisije so bile pri Sovi formirane, ko je bilo treba gradivo izročiti ARS. Zlasti leta 2000 in 2003 so v Sovi delale posebne komisije, sestavljene predvsem iz upokojenih sodelavcev SDV, na katere ARS takrat ni imel nobenega vpliva, da bi jim dal navodila, kaj naj pripravijo za odbiranje. Te komisije so pripravljale dokumente za izročitev ARS in odločale, ali bodo kaj izročili ali ne, vendar so o tem odločali po lastnih merilih, ki so imela malo ali nič opravka z zgodovino ali z zavarovanjem pravnega interesa državljanov, ki so jim bile kratene pravice. V glavnem so delovali po načelu, da za nazaj prikrijejo svoje delovanje. ■